

soudobých demokracií, kterým je krize legitimacy pramenící z klesající důvěry v politické strany, volby a tento způsob uspořádání politického zřízení obecně. Autoři ve svém příspěvku dochází k tomu, že i přes vzrůstající oblibu referend a deliberativních prvků stále neexistuje životaschopná alternativa k demokracii založené na politických stranách a konání pravidelných voleb.

I přes zmíněné nedostatky je třeba říct, že kniha představuje jednu z „vlajkových lodí“ soudobého (a nejen domácího) výzkumu politických procesů ve střední a východní Evropě, kterou je možné jasně doporučit. Autorskému kolektivu se zcela určitě povedlo sestavit dílo, které má potenciál promluvit do mezinárodní diskuze a především výrazně přispět k již existující literatuře v „české politologii“, která by se k podobným tématům měla vztahovat mnohem více než doposud. Kniha by zároveň mohla sloužit i jako zdroj inspirace pro další výzkum celé problematiky, protože obsahuje řadu zjištění, na která stojí za to reagovat či je dále rozvíjet.

Jaroslav Bílek

**Jaroslava Hasmanová Marhánková,
Martina Štípková: Prarodičovství
v současné české společnosti**

Praha, Sociologické nakladatelství (SLON)
2018, 232 s.

Kniha *Prarodičovství v současné české společnosti* je dílem socioložek Jaroslavy Hasmanové Marhánkové a Martiny Štípkové. Hlavním cílem knihy je čtenářkám a čtenářům představit, jakým způsobem se v kontextu rodinného uspořádání utváří role prarodiče, jaké konkrétní vlivy, okolnosti a aktéři ovlivňují vykonávání této role. Celá kniha je rozdělena do deseti hlavních kapitol, které jsou dále členěny do podkapitol. Členění dává knize spád a jednotlivé kapitoly postupně otevírají čtenářkám a čtená-

řům pohled na utváření role současného prarodiče.

Kniha se v prvních kapitolách věnuje teoriím rodiny. Dle mého názoru autorky výstižně pracují s definicí současné rodiny prostřednictvím sloves „dělání“ a „předvádění“. Tím, jak se lidé chovají, co dělají a jakým způsobem předvádí své role, se společně definují či mohou definovat jako rodina. Dále se teorie zaměřuje na dopady demografických procesů a proměny společenských představ, které ovlivňují roli prarodiče. Jedna z teoretických kapitol se také zabývá průřezem historického vývoje prarodičovství v československém a českém prostředí. Nastínění historie umožnilo mně jako čtenářce hlubší porozumění tématu současného prarodičovství. Vývoji role je věnován adekvátní prostor, neboť cílem autorky nebylo podat vyčerpávající přehled o vývoji a transformaci role prarodiče, ale zaměřit se právě na její dnešní podobu či podoby. Metodologická kapitola popisuje výzkumnou jednotku a vysvětluje zvolené metodologické postupy. Autorka Štípková se zabývá kvantitativní metodologií, kdežto autorka Marhánková metodami kvalitativními. Rozdílná metodologická zázemí vedla výzkumnice k propojení paradigmat, čímž byl získán širší a komplexnější obraz zkoumaného jevu. Kvantitativní část analýzy vychází z dotazníkové šetření SHARE z roku 2007–2008. Ze získaných dat bylo pracováno pouze s informacemi týkajícími se českých respondentek a respondentů (celkem 1 083 prarodičů). Klíčové otázky se zaměřovaly na péči o vnoučata, sociodemografické a rodinné charakteristiky dotazovaných a dětí, od nichž mají vnoučata. Kvalitativní část analýzy se snažila zodpovědět na otázky týkající se každodenních zkušeností být prarodičem a odhalení významů, které se s rolí pojí. Byla využita technika hloubkových biograficky zaměřených rozhovorů (celkem 61 rozhovorů). Typ a množství rozhovorů umožnily zcela proniknout do každodenního života informantek a informantů a pochopit jej.

Autorky zdůrazňují, že pokud chce výzkumník (výzkumnice) zkoumat roli prarodiče, musí si být vědom (vědoma), že vztah mezi prarodičem a vnoučetem je ve většině případů zprostředkovaný. Jsou to rodiče (převážně matky), kteří organizují a rozhodují, s kým bude dítě trávit čas. Ačkoliv je kniha primárně zaměřena na prarodičovství, zcela pochopit tuto roli by šlo jen stěží bez zapojení okolních aktérů a faktorů. Proto byly do výzkumu zahrnuty rozhovory s matkami dětí do 10 let. Jednotliví informanti a informantky byli vybráni záměrně tak, aby byla pokryta rozsáhlá škála možných partnerských a životních situací. Různorodost umožnila autorkám zachytit široký rámec kombinací zapojení babiček do péče o vnoučata a faktorů, které mohou zasahovat do procesu utváření role prarodiče. Míra a kombinace zapojení do péče o vnoučata a postoje k roli prarodiče jsou diskutovány v rámci každé kapitoly.

Prvním tématem jsou faktory ovlivňující zapojení prarodičů do péče o vnoučata. Definice role prarodiče je založena na procesu „dělání“, stejně jako je tomu při utváření rodiny. Každý jedinec vykonává roli a přistupuje k ní odlišným způsobem. Rozdílná jednání dávají vzniknout různým formám prarodičovství. Ačkoliv existují různé formy, všem jsou vymezeny mantinely, které jsou definovány klíčovými faktory. Autorky zahrnuly do analýzy klíčových faktorů i sociodemografické charakteristiky. Přestože tato proměnná hraje významnou roli, je jí ve výzkumech o prarodičovství věnována menší pozornost. Na základě analýzy socioekonomického statusu bylo zjištěno, že prarodiče zastávají buď roli „subdodavatelů vzdělání“, nebo „specialistů“. V tomto kontextu však není diskutována kategorie, kterou prarodiče zastávají, pokud mladší a starší generace nesdílejí stejný socioekonomický status. Nejspíše se tato možnost během analýzy dat neobjevila, a proto nebyla do textu zahrnuta. Dle mého názoru by však bylo zajímavé i tuto kategorii diskutovat. Dále se kniha přesouvá

k definování pěti ideálních typů zapojení prarodičů do péče o vnoučata. Zajímavý je typ „babička jako zaměstnání“, který se stává v dnešní společnosti standardní praxí. U zaměstnaných babiček dochází ke křížení rolí a dvojímu břemenu. Žena-babička zastává roli intenzivní pečovatelky a zároveň roli pracující osoby. Dvojí břemeno se navíc posiluje v případech, pokud žena-babička pečuje o stárnoucí členy rodiny (vlastní rodiče, partnera). V tomto případě může docházet k přetížení rolí a ženy-babičky se mohou ocitnout pod velkým tlakem. Podobné zamyšlení se následně objevuje v závěru celé knihy. Od detailního popisu typologií prarodiče se kniha dostává k zapojení prarodičů do procesu sladování osobního a pracovního života v rodinách s malými dětmi. Jak poukazuje nejen tento výzkum, přítomnost prarodičů hraje důležitou roli ve sladování života střední generace. Míra zapojení prarodičů do péče o vnoučata a definování jejich úlohy souvisí, kromě již vyslovených proměnných, s genderovou dimenzí. Genderová dimenze role je ovlivněna životní historií informantek a informantů, ve kterých jsou stále silně zakořeněny tradiční genderové role osvojené již v mládí. Péče o vnoučata je stále více spojována se ženami-babíčkami. V tomto kontextu se hovoří o klasickém rodinném uspořádání prarodičů (muž a žena). Jaká by však byla situace, kdyby se zkoumala míra zapojení do péče o vnoučata u homosexuálních prarodičů? Závěrečná kapitola poté diskutuje vliv partnerské situace a genderu prarodičů na jejich zapojení do péče.

Pokud bych se měla zaměřit na problémy knihy, drobné nedostatky shledávám v některých pro mě nedostatečně vyjasněných pasážích či chybějících informacích. Například autorky tvrdí, že čím je seniorka či senior starší, tím se míra péče o vnoučata snižuje. Na dané tvrzení nenavazuje žádné vysvětlení či diskuze, proč tomu tak je, ačkoliv autorky samy nepředpokládají, že zhoršující se zdravotní stav je determinující

cím faktorem. V rámci úryvků rozhovorů mi poté chybí informace o aktuální partnerské situaci babiček a dědečků. Jak samy autorky uvádějí, partnerská situace může ovlivňovat postoje a názory na roli prarodiče a následné zapojení do péče o vnoučata. Tato informace by mně jako čtenáře poskytla lepší pochopení výpovědi a konkrétně by ukázala, zda a jak se výpovědi informantek a informantů mohou lišit na základě jejich aktuální partnerské situace. Posledním nedostatkem by se mohla zdát občasná „zdlouhavost“ knihy, způsobená opakováním informací. Opakovanost přisuzují provázanosti kapitol a celkově tématu knihy, a proto ji osobně nevnímám jako nedostatek. Některým čtenářům či čtenářkám by se však mohla jevit jako nadbytečná.

Navzdory malým nedostatkům je kniha čtivá a kapitoly na sebe logicky navazují. Osobní zájem autorek a výzkumná „vášeň“ pro dané téma jsou zřetelné od prvního otevření knihy. Je zřejmé, že autorky jsou odbornicemi na dané téma, jak to dokládají jejich již dříve publikovaná díla, například „Typologie prarodičovství v české společnosti – faktory ovlivňující zapojení prarodičů do péče o vnoučata“ (*Naše společnost*, 2014, 12 (1): 15–26). Teoretická část i vlastní výsledky jsou podloženy silným teoretickým pozadím aktuálních českých i zahraničních výzkumů. Kvantitativní i kvalitativní výsledky výzkumu jsou prezentovány přehledně, což umožňuje čtenáři či čtenářce snadnou orientaci v textu. Znalost statistických metod využitých při analýzách je spíše vyžadována, neboť jejich detailní popis není součástí publikace. V každé kapitole se však nachází slovní komentáře a interpretace výsledků, takže i osobám statistikou nepolíbeným je nabídnut srozumitelný a vyčerpávající přehled o výsledcích kvantitativní části výzkumu.

Autorky otevřely téma, kterému není v českém prostředí dáno tolik prostoru jako jiným tématům souvisejícím se stárnutím a stářím jedinců. Cením si této publikace, kterou autorky zavedly výzkumnou sondu

do populace českých seniorů a seniorek, u kterých dochází k vytváření a přeměně role prarodiče. Kladně hodnotím zapojení mužů-dědečků do výzkumu, neboť po dlouhou dobu byli ve výzkumech spíše přehlíženi a byli vnímáni jako odraz/protíklad babiček. Za přínosné považuji přepisy některých konkrétních výpovědí participantek a participantů, které výstižně ilustrují teoretické pozadí a závěry analýz. Dílo *Prarodičovství v současné české společnosti* se může stát počátečním bodem pro následující výzkumy zabývající se rolí prarodiče. Závěrem chci říci, že knihu ocení nejen odborníci a odbornice zabývající se tématy prarodičovství, stárnutí či životních cyklů jedinců, ale jistě najde uplatnění také u širokého spektra odborníků a odbornic z jiných oborů.

Michaela Honelová

Karel Müller: *Inovace – vědění – instituce: k výzvám současné doby*
Praha, Karolinum 2017, 302 s.

Publikace sociologa a vystudovaného ekonoma Karla Müllera se zabývá analýzou aktuálních problémů společnosti v souvislosti s inovačními aktivitami. Zaměřuje se na problematiku zavádění vědeckých poznatků, zdrojů moderního vědění, do běžného chodu společnosti, tedy na inovace a institucionální rámec současných společností. Argumentuje, že ač jsou instituce a inovace chápány protikladně, protože inovace sledují změnu, zatímco instituce stabilizují sociální proměny, oba tyto pojmy spojuje vědění, které vede k inovacím a zároveň poskytuje institucím stabilitu. Vztahy mezi inovačním jednáním a institucemi jsou propojené a vzájemně se ovlivňují, a tuto vzájemnost zprostředkuje právě vědění. Vědění instituce umožňuje a zároveň je problematizuje, jde o balancování mezi tlakem ke změně a tlakem k sociální uspořádanosti.